

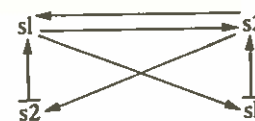
Skitse til en handlingsmodel

Jeg føler det nødvendigt at gøre opmærksom på, at nedenstående artikel i sit mere generelle teoretiske udgangspunkt afviger noget fra mine synspunkter på indeværende tidspunkt. Dette kan være vanskeligt at undgå med den produktionstid, der er på tidsskriftartikler. Når jeg alligevel finder det rimeligt at trykke den, skyldes det, at disse generelle teoretiske aspekter kun udgør de implicite forudsætninger for artiklen og ikke dens egentlige emne. Som det vil ses, er artiklen temmelig pragmatisk anlagt (hvorfor der heller ikke kan blive tale om mere end en skitse), og formålet med den har først og fremmest været en videreudbygning af de analytiske begreber, som er etableret af den franske narratologi, frem for alt i dens greimasianske udformning. At en sådan videreudbygning har "ligget i luften", kunne den kendsgerning tyde på, at mine synspunkter sine steder ligger meget tæt op ad dem, der kommer til udtryk i Greimas artikel "Éléments d'une grammaire narrative" (på dansk i Poetik II 3), til trods for at min artikel i alt væsentligt var formuleret før læsningen af Greimas'. Dog har denne læsning medført en række direkte kommentarer til Greimas-artiklen, som det altså vil være gavnligt at have in mente ved læsningen af nedenstående.

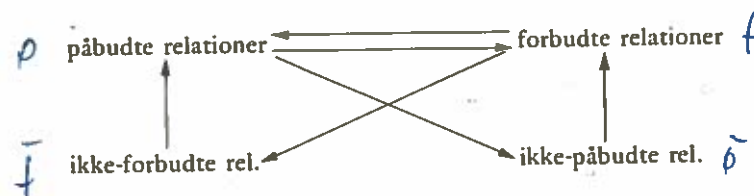
Endvidere må jeg gøre opmærksom på, at det (bortset fra første afsnit) først og fremmest har været det analytiske stratum, der hos Greimas kaldes det antropomorfe niveau, som har været genstand for min behandling, hvilket jeg har forsøgt at angive ved at benytte betegnelsen handlingsmodel fremfor f.eks. transformationsmodel.

I DEN TAXONOMISKE MODEL

To af de væsentligste aspekter i "Éléments..." er 1. understregningen af at fastlæggelsen af betydning i den semiologiske beskrivelse må ske ved deduktion d.v.s. må bevæge sig fra de grundlæggende betydningsstrukturer til kombination af deres elementer og til disses specifikationer — mundende ud i den stilistiske beskrivelse af manifestationen (hvilket selvsagt ikke forhindrer, at den procedure, der fører frem til modelopstillingen, er dialektisk). 2. opdelingen i tre beskrivelsesniveauer, nemlig henholdsvis den fundamentale grammatiks, overfladegrammatikkens (det antropomorfe niveau) og manifestationsbeskrivelsens (stilistikkens)¹. I det følgende behandles den fundamentale grammatiks taxonomiske aspekt, der i den greimasianske udformning forekommer temmelig problematisk. Den fundamentale taxonomi eller betydningsmodel opstilles således:

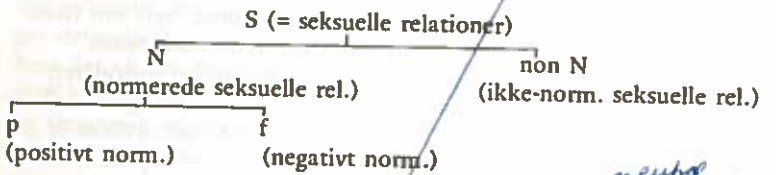

Idet de vandrette og lodrette pile angiver forudsætningsrelationer (de vandrette betegner gensidig forudsætning mellem de kontrære modsætninger s_1 og s_2), mens diagonalerne betegner kontradiktionsrelationer. Selv om Greimas ikke her som i artiklen "The Interaction of Semiotic Constraints" (Yale French Studies — skrevet sammen med Rastier) explicit postulerer, at de semantiske akser, der artikuleres ved henholdsvis s_1 vs s_2 og \bar{s}_1 vs \bar{s}_2 og som kan noteres S og \bar{S} , er kontradiktoriske modsætninger, hvilket er uforeneligt med forudsætningsrelationerne angivet ved lodrette pile, eftersom disse læses " s_2 indgår i \bar{s}_1 " og " s_1 indgår i \bar{s}_2 ", må denne logisk prægede udvidelse af den traditionelle oppositionsmodel betegnes som enten overflødig eller selvmødsigende. Dette dog under forudsætning af at man i forbindelse med kontradiktionsrelationerne ikke opererer inden for det totale semantiske univers (hvor f.eks. \bar{s}_1 kan betragtes som komplementærmængden til s_1 inden for den totale betydningsmængde) men inden for et afgrænset betydningsunivers (et mikrounivers). Men det er dette sidste, som Greimas og Rastier gør, den anden synsvinkel vil da normalt også være lidet frugtbar i en beskrivessammenhæng. Sagen kan illustreres ved et eksempel hentet fra den nævnte artikel: modellen over seksuelle relationer. Den tager sig således ud:

Hvis man benævner den øverste akse N og lader den angive "normerede seksuelle relationer", hvad indebærer så f.eks. \bar{p} (= ikke-påbudte rel.)? Så vidt jeg kan se er der to mulige svar. Det første (som ikke er det Gr.-Rastier giver) går ud på, at \bar{p} er lig med "alle normerede seksuelle relationer, som ikke er positivt normerede", hvilket vil sige f (+ evt. en form for neutral term, der kunne betegnes "normeret relation, der hverken er positivt eller negativt normeret"). På samme vis vil \bar{f} være lig med p (+ evt. neutral term). Hvis man fastholder, at \bar{p} og \bar{f} forholder sig oppositionelt til hinanden dvs. at de med Gr.-Rastiers udtryk er kontrære modsætninger med en fælles semantisk akse, så fremgår det af ovenstående, at de størrelser

der artikulerer akse (altså de distinktive træk, der adskiller \bar{p} fra \bar{f}) er henholdsvis f og p . Med andre ord artikuleres N ved oppositionen p vs f , og da det samme var tilfældet med N er de to akser/altså identiske (hvorfor de naturligvis heller ikke kan være kontradiktiske modsætninger). Det andet svar definerer p som "de seksuelle relationer, der ikke er positivt normerede". Ved anvendelse af den hierarkiske opstillingsmåde, der angives i Semantique Structurale (Greimas) kan man lave følgende opstilling:

\bar{p} vil så være identisk med $f + non N$, og \bar{f} vil være identisk med $p + non N$. Hvis p og \bar{f} har en fælles semantisk akse, artikuleres denne også i dette tilfælde ved f og p og er således lig med N . At $non N$ indgår i akse N må betegnes som selvmodsigende.

Nu kunne man hævde, at p og f ikke er nogen elementær opposition, og at der som følge heraf ikke er tale om nogen semantisk akse (skal de manglende vandrette pile foruden i Greimas' seneste formulering af modellen angive dette?), men det er et spørgsmål om noget ville være vundet ved det. Modellen siger i så fald ikke andet end, at der eksisterer andre akser end N , hvilket gør implikationsrelationerne temmelig uinteressante. En anden mulighed (der, så vidt jeg kan se, ligger implicit i flere (alle?) af Gr. Rastiers eksempler) er den, at den logiske udvidelse af modellen netop tjener til at angive det, der ovenfor er blevet kaldt den neutrale term, altså en slags ubestemt semantisk område. Men så må man nok engang fastholde, at det eneste, der artikulerer dette område, det eneste der gør forudsætningsrelationerne mulige er p og f .

At modellen må forkastes som fundamental semiologisk taxonomi er imidlertid ikke ensbetydende med, at den er uanvendelig i enhver henseende. I det mindste to anvendelsesmuligheder kan anføres:

For det første angivelse på rent empirisk basis af en forløbsmæssig implikation (eller orientering som Gr. kalder det). Dette er baggrunden for en såkaldt *algorithme de transformation* eller *algorithme dialectique*, der konstitueres i kraft af negationen af en term (f.eks. bevægelsen fra $s1$ til $\bar{s}1$) og en påfølgende såkaldt assertion (bevægelsen fra $\bar{s}1$ til $s2$ - der er tale om implikation). En sådan anvendelse af modellen angiver imidlertid ikke nogen iboende egenskab ved denne. Der er ikke tale om, at $s2$ indgår i $\bar{s}1$, men om at $s2$ for at manifesteres forudsætter en forudgående negering af $s1$ og ponering af $\bar{s}1$. L'algorithme dialectique kan således evt. tildeles begrænset em-

2

total

ja

mj

empirisk

impli-

tion!

ook - du?

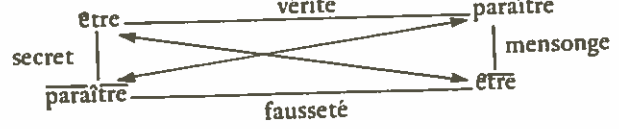
jep

f og p = semantiske relationer
 at al p, f
 med implikation
 ud over modstand

p, f
 p, f
 p, f
 p, f

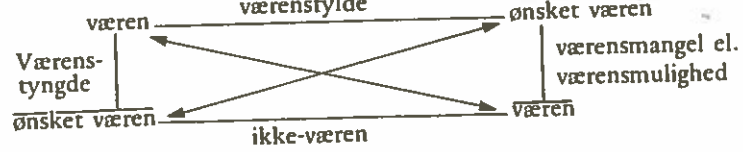
pirisk værdi, men ikke generel logisk gyldighed.² Også andre funktionelle forhold kan beskrives ved hjælp af modellen, således anvender Gr. den selv på aktantielle forhold, (les lieux narratifs), og man kan betragte negationen rent funktionelt, nemlig som den overskridelse af $s1$, der medfører manifestationen af $s2$ (altså en slags implikation).

For det andet kan modellen anvendes som en kombinatorisk model, hvor det er de akroner relationer mellem termerne, der er signifikante. Kombinationen af betydningsstørrelser, der selvsagt er af aldeles central betydning for den semiologiske beskrivelse, er behandlet på særdeles spændende vis af Gr. og Rastier, men mens der i deres formulering er tale om kombination mellem termer i forskellige fundamentale taxonomier, opstilles disse kombinationer her i én fire-terms model. Dette kan illustreres med to eksempler. Det første er Greimas' eget:

hvilket læses: 1. når noget er (et eller andet) og også synes at være (det), er der tale om sandhed. 2. når noget synes at være (et eller andet), men ikke er (det), er der tale om løgn. 3. når noget ikke er (et eller andet) og ikke synes at være (det) er der tale om falskhed. 4. når noget ikke synes at være (et eller andet), men er (det), er der tale om hemmelighed. Betegnelsen falskhed for den tredje relation forekommer mig noget problematisk, men det er uvæsentligt i denne sammenhæng.

Det andet eksempel er mit eget, som i øvrigt vil blive uddybet senere:

De ontologisk prægede betegnelser for relationerne må ikke tages for mere end de er. De indgår ikke i noget sammenhængende begrebssystem, men forekommer rent umiddelbart at have en vis anvendelighed.

II DET ANTROPOMORFE PLAN

A. Transformationen

Et af de væsentligste problemer i forbindelse med behandling af narrative strukturer er forholdet mellem beskrivelsen af det diskursive forløb og be-

skrivelsen af den tematiske struktur, også kaldet slet og ret indholdsstrukturen. At forholdet faktisk forekommer problematisk, viser følgende citat fra Tzvetan Todorovs "Poétique" ("Qu'est-ce que le structuralisme?"): "La limite entre la syntaxe et la sémantique n'est pas plus nette ici qu'elle ne l'est en linguistique. En utilisant le verbe "nuire" ou "pécher", nous mettons déjà en évidence un contenu sémantique." Man kan betegne en funktion (i Greimas' terminologi) som et brud på et status quo, men når dette brud skal bestemmes, vakler man normalt, som Todorov påpeger, mellem en syntaktisk (kombinatorisk) og en semantisk angivelse for at lade et sted midt imellem (Propp er et skoleeksempel!). Dette medfører, eller kan medføre, at man som resultat af henholdsvis den funktionelle og den kvalifikative analyse står tilbage med to betydningsstrukturer, den diakrone og den akronne, hvis indbyrdes forhold ikke er klarlagt. Ganske vist er det almindeligt accepteret, at funktioner som oftest kan omskrives til kvalifikationer, men dette opfattes normalt som en principiel mulighed og ikke som et konsekvent gennemført deskriptivt "kunstgreb". Spørgsmålet er imidlertid om man ikke i analysen af betydningsmanifestationer af litterær eller anden art skulle drage den fulde konsekvens af følgende udsagn fra Greimas' artikel "Éléments pour une théorie de l'interprétation du récit mythique": "Quant aux performances du héros qui occupent la place centrale dans l'économie de la narration, elles ne peuvent que correspondre aux opérations linguistiques de transformation, rendant compte des inversions des contenus" – nemlig at betragte funktionerne som ren og skær diakroni, som transformation af betydningsstørrelser. Det er en sådan "rensning" af funktionerne, der foregår, når man bevæger sig fra det antropomorfe plan til dybdegrammatikkens (jvf. transformationsmodellen i Sémantique Structurale) og på dette sidste niveau opstiller en konstitutionel model. Bortset fra, at denne induktive fremgangsmåde er uacceptabel, vil forholdet mellem de to niveauer imidlertid forblive uklart, hvis man på det antropomorfe plan fastholder funktionerne som halvt syntaktiske, halvt semantiske størrelser. Hvis man vil løse problemet gennem det anførte deskriptive kunstgreb, må man imidlertid udvide opdelingen i beskrivelsesniveauer og regne med forskellige integrationsplaner, for at tale med Roland Barthes, mellem hvilke der i beskrivelsesprocessen består et dialektisk samspil, men som bestemmes deduktivt i modelopstillingen (jvf. p. 1). På det antropomorfe plan må man operere med tre niveauer, afhængigt af hvilke indholdsstørrelser man opererer med: 1. den første benævnelse på baggrund af den umiddelbare perception. Man taler på dette plan om kvalifikationer, funktioner, aktører, aspekter og modi. 2. referenceplanet, hvor de indholdsstørrelser, der indgår i benævnelsen af funktioner, aktører og modi henføres eller refereres til kvalifikationer, enten i form af egentlige kvalifikationer eller som aspekter (det vil faktisk sige funktionernes kvali-

fikationer). Hvis vi har udsagnet "A snyder B eftertrykkeligt" vil dette kunne omskrives til "A(snyder) gør (eftertrykkeligt) så at B(snydt)" (idet prædiketet "snyder" her er et substantiv). På dette plan eksisterer aktører (aktanter) og funktioner (inklusive modi) kun som rent formelle størrelser, nemlig henholdsvis som substans for prædikater og som transformation af indhold. 3. hvad man kunne kalde konnotationsplanet, hvor der på indholdssiden kun opereres med kvalifikationer, idet aspekterne er konnoteret til rene kvalifikationer (ordet "eftertrykkeligt" i det foregående eksempel kan f.eks. konnoteres til "dygtighed") eller bortfaldet som ikke pertinente.³ På dette niveau opereres der altså med aktører (aktanter), kvalifikative strukturer, som er knyttet til disse, og endelig transformationer af disse kvalifikative strukturer. På næste abstraktionsniveau opereres der kun med kvalifikative strukturer, eller indholdsstrukturer slet og ret, og transformationer af disse idet det antropomorfe aspekt (aktører/aktanter) ikke er pertinent.

Et brud på et status quo er ensbetydende med statueringen af et nyt status quo, eller sagt på en anden måde: en handling er overgangen fra en eksistenssituation til en anden, en funktion er overgangen fra en kvalifikativ struktur til en anden. I stedet for udtrykket kvalifikativ struktur foretrækker jeg imidlertid udtrykket kvalifikativt kompleks, der i højere grad tilgodeser det kombinatoriske aspekt.

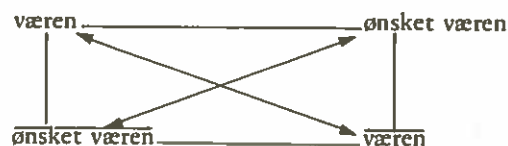
Som udgangspunkt for behandlingen af forholdene omkring transformationen, kan man passende citere, hvad Bremond siger om den enkle model for en elementær sekvens, han har opstillet (Communications nr. 4-66): "Quelles sont les conditions minimales requises pour qu'un segment temporel quelconque (un événement, une relation, un comportement etc.) puisse être donné in extenso dans un récit? On s'aperçoit vite qu'il faut et qu'il suffit que soient données les modalités de son origine, celles de son développement, celle de son achèvement. De plus il s'agit d'un processus orienté, d'une virtualité qui s'actualise et tend vers un certain terme connu d'avance (que ce terme soit d'ordre final, comme dans les conduites délibérées, ou d'ordre mécanique, comme dans les événements naturels)". To ting bør fremdrages i forbindelse med dette citat: For det første, at den elementære sekvens, altså den fundamentale narrative enhed, ifølge Bremond består af en begyndelse, en udvikling og en afslutning, der alle tre er funktioner! Han omtaler f.eks. funktionerne DEF hos Propp (møde med giveren – prøve – overgivelse af den magiske hjælper) som en elementær sekvens. Dette princip fastholder han dog ikke entydigt. For blot at holde os til den abstrakte model, kaldes begyndelsen her "Situation ouvrant une possibilité" og afslutningen henholdsvis "Succes" og "Échec". Kan man her med rimelighed tale om funktioner? Næppe. Så vidt jeg kan se, vakler Bremond mellem to former for elementærsekvens, som ikke befinder sig på samme abstraktionsniveau, og hvoraf kun den sidste bør kaldes den fundamentale nar-

rative enhed, nemlig 1. en sekvens bestående af tre funktioner (forudsat at handlingsmuligheden realiseres) med indbyrdes solidaritet (for så vidt som mulighedssituationen kun eksisterer som mulighed ved at være mulighed for noget og dette noget ikke kan effektueres med mindre der er mulighed for det) 2.a. en udgangssituation, der med den ovenfor anførte term kan kaldes et kvalifikativt kompleks b. en transformation c. et resultat af transformationen, der ligeledes udgør et kvalifikativt kompleks.

Dette sidste er altså den basale narrative enhed, som man kunne kalde et *narratem*.

Det andet aspekt i forbindelse med Bremond-citatet, der skal tages op, er udtrykkene "un processus orienté" og "une virtualité qui s'actualise". Disse udtryk henviser til flere fænomener, som må holdes adskilt og præciseres.

Når vi i forbindelse med det antropomorfe plan taler om, at transformationen fra et kvalifikativt kompleks til et andet er en orienteret proces, må denne orientering henføres til det handlende elements bevidsthed. I stedet for orientering kunne man tale om *projekt*⁴ M.a.o.: forud for transformationen går et projekt, der kan betegnes ved en bevidstheds overskriden af et givet kvalifikativt kompleks mod et andet, mod et endnu-ikke-værende. Denne overskridelse kan betegnes ved modaliteten *at ville* (vouloir). Forholdet mellem det værende og det vilde, mellem être og vouloir être kan angives ved følgende allerede omtalte kombinatoriske model:

(ang. relationernes benævnelse, se p.5)

Modellen kan (med en mindre ontologisk præget terminologi) læses på følgende måde: 1. Hvis noget er og det ønskes at være, er der tale om en harmonisk (aksiologisk positiv) situation. 2. Hvis noget ikke er, men ønskes at være, er der tale om en mangel og dermed om en konflikt mellem den pågældende aktør og den eksistenssituation, han/hun befinder sig i. 3. Hvis noget ikke er og det ikke ønskes at være, er der hverken tale om mangel, eller ønsket, respektive uønsket væren, men kort sagt om ikke-væren. Hvis noget er, og det ikke ønskes at være, er der selvsagt også her tale om konflikt mellem aktøren og den eksistenssituation, han befinder sig i. At modellen er kombinatorisk og ikke nogen elementær betydningstaxonomi i greimasiansk forstand fremgår af, at der ikke er tale om implikationsrelationer mellem henholdsvis v og \emptyset og \emptyset og v .

Udgangspunktet for en handling eller en funktion er således et handlen- de elements placering i et kvalifikativt kompleks. Forudsætningen for hand-

lingens realisering er, eller vil normalt være⁵ bevidsthedens overskriden af dette kompleks. Hermed er aktørens forhold til det kvalifikative kompleks ændret fra $v + \emptyset$ til $v + \bar{\emptyset}$ eller $\bar{v} + \emptyset$ (hvilken af de to betegnelser, man anvender, afhænger af den referenceramme, man ønsker at henvise til, det værende eller det endnu-ikke-værende). Men i og med at projektet manifesteres med udgangspunkt i et givet kvalifikativt kompleks, er der tale om, at projekt og dermed projektrealisering genereres af visse kvalifikationer. Men projekt og projektrealisering er ikke tilstrækkelige begreber til at gøre rede for transformationsmekanismen, modaliteten ville må forbindes med de to andre modaliteter, der optræder hos Greimas, nemlig vide og kunne (se iverigt næste afsnit om interaktionen). De tre modaliteters forhold til det kvalifikative kompleks kan angives ved begreberne *informationsfelt*, *projektfelt* og *praksisfelt*. Aktørens projekt vil normalt være baseret på en eller anden form for viden, herunder viden om projektets objekt. Denne viden er betinget af den kvalifikative struktur, som aktøren indgår i. På samme måde er det givne projekt og mulighederne for dets realisering betinget af samme struktur. Alle tre modaliteter⁶ kan være noget, der simpelt hen er til stede, eller noget som først må opnås (altså objekt for et indledende projekt). Videre kan modaliteten at kunne artikulere på forskellig vis: som subjektets evne til at handle (intellektuel, affektiv, fysisk), som et redskab, der kan anvendes til et eller flere bestemte formål (jvf. den såkaldte magiske hjælper i folkeeventyrene), eller som andre aktørers ikke-hindrende indflydelse, altså et for subjektet gunstigt interaktionsmønster (mere herom nedenfor).

Når man betegner en funktion som overgangen fra et kvalifikativt kompleks til et andet, må det fastslås hvad denne overgang eller transformation lægger over. Den er nemlig ikke lig med den totale ophævelse af $k1$ (k = kvalifikativt kompleks) og statueringen af den totale modsætning $k2$. Eller sagt på en anden måde: $k1$ og $k2$ udgør ikke i sig selv et paradigme, de er hver for sig *betydningskomplekser d.v.s. kombinationer af størrelser fra forskellige taxonomier* (jvf. Greimas-Rastier) og transformationen er således en transformation inden for en given taxonomi eller evt. flere (de være sig sociale, økonomiske, affektive eller andet). Man må regne med forskellige former for interaktion (herunder implikation) mellem størrelser fra forskellige taxonomier, således at en transformation inden for én taxonomi nødvendigvis eller muligvis medfører transformationer inden for en eller flere andre. I denne forbindelse må der regnes med forskellige former for betydningsmæssig dominans, der er bestemmende for de taxonomier, der opstilles på den fundamentale grammatiks niveau (processen) og som i sidste instans bestemmes af disse (modelopstillingen).

Udgangspunktet for transformationen er som nævnt modaliteten at ville. Objektet for denne viljen, det endnu-ikke-værende, kan kaldes et attribut,

*som altså
er et
objekt
i viljen*

og det vil være rimeligt at skelne mellem et objektattribut og et prædikatattribut, svarende til kategorierne at have og at være⁷. Denneskelnen er ikke betinget af attributets leksematiske status, d.v.s. om det benævnes ved et substantiv eller et adjektiv. Angives f.eks. friheden som objekt for modaliteten at ville, kan ordet omskrives til adjektivet fri. Man kan således karakterisere et objektattribut som et attribut, der ikke er og ikke kan omskrives til et prædikat (eks. Hans ønsker at gifte sig med Åse, Jens vil købe en bog). At opnåelsen af et objekt derimod altid eller næsten altid vil have prædikative implikationer, er en anden sag.

B. Interaktionen

Interaktionen er hos Greimas bestemt i forhold til subjekt-objekt relationen. Dette må siges at være indlysende rigtigt, eftersom det er denne relation, der konstituerer transformationen. Spørgsmålet er imidlertid om de aktantuelle kategorier, Greimas opererer med i *Sémantique Structurale*, nemlig udover subjekt vs objekt, giver vs modtager og hjælper vs modstander, er anvendelige til beskrivelsen af interaktionen. Tilsyneladende har Greimas selv sine tvivl, hvad angår giver-modtager kategorien i "Éléments d'une grammaire narrative". Selv om modellen har vist sig af en vis praktisk anvendelighed, har den også netop i forbindelse med konkrete analyser vist sine mangler. Den er frem for alt upræcis. I en vis forstand kan hjælperen således kaldes en giver (nemlig af kunnen) – modstanderen altså en slags negativ giver – og giveren kan kaldes hjælper (nemlig en, der hjælper subjektet til at opnå objektet). Ikke underligt at man i praksis kan have svært ved at holde de to kategorier ude fra hinanden.

I *Sémantique Structurale* blev der givet i det mindste to begrundelser for den givne formulering af aktantmodellen. Den ene var en henvisning til Brøndals postulat om menneskets perceptive formåen. Som begrundelse for noget som helst er det mildest talt problematisk. Den anden begrundelse var analogien til de syntaktiske kategorier, der opereres med inden for sætningsgrænsen. Dette gælder dog strengt taget kun kategorierne subjekt vs objekt og giver vs modtager. Med hensyn til den tredje kategori er sagen den "que le modèle syntaxique nous fait défaut". Greimas forsøgte dog at fastlægge kategorien syntaktisk ved benævnelse "circonstants", men, med hans egne ord: "Cette explication vaut ce qu'elle vaut". Forholdet antyder det problematiske i at søge en term til term analogi mellem den sætningsafgrænsede syntaks i dens traditionelle udformning og den narrative ditto. Noget kunne i øvrigt tyde på, at det ekstra-tekstuelle aspekt⁸, som man omhyggeligt søger at distancere sig fra ved f.eks. at tale om funktioner og kvalifikationer i stedet for handlinger og egenskaber, spøger stærkt i baggrunden, idet man kan forestille sig, at Greimas' udgangsspørgsmål har været noget i retning af: Hvilke interpersonelle relationer kan man forestille

sig i forbindelse med en handling? hvorefter svaret kun delvis har vist sig at rime med den konventionelle syntaks' kategorier. Denne dobbelthed siger således noget om de trængsler, der er forbundet med at bevæge sig fra lingvistikken til semiologien som den generelle videnskab om betydning.

Subjekt-objekt-relationen må imidlertid fastholdes som udgangspunkt for bestemmelse af interaktionsmønsteret. Spørgsmålet er hvilke faktorer der i øvrigt bestemmer dette mønster. Greimas angiver som nævnt de tre modaliteter at ville (subjekt-objekt), at kunne (hjælper – modstander) og at vide (giver – modtager). Imidlertid er modaliteterne kun mangelfuldt bestemt i forhold til de interpersonelle relationer.

Forudsætningen for, at subjekt-objekt relationen overhovedet kan komme i stand, er normalt, at subjektet er informeret om objektets eksistens, d.v.s. at modaliteten vide knyttes til subjektet. Prædikatet vide i sig selv genererer imidlertid ikke nogen transformation, subjektet må som bekendt være i besiddelse af eller må tildeles modaliteten ville (altså et projekt). Endelig må subjektet være i besiddelse af modaliteten kunne for at realisere projektet. Dette er der ikke noget nyt i, udover at Greimas anvender modaliteten vide i en anden og temmelig forvirrende betydning. Hvad Greimas imidlertid tilsyneladende ikke er opmærksom på, er at de alle tre, såfremt de ikke umiddelbart foreligger for subjektet, kan indgå i tildelings- eller giverfunktioner knyttet til andre aktører, således at man i forbindelse med subjektets projekt må regne med en informationsrettet, en projektrettet og en praksisrettet interaktion. Som ovenfor nævnt kan alle tre modaliteter være genstand for et forudgående projekt fra subjektets side: det kan ville vide, ville ville og ville kunne, og for så vidt de tildeles af en anden aktør, har tildelingen af attributet naturligvis været objekt for et projekt fra den givne aktørs side. Man må regne med to kategorier af intervererende aktører, nemlig de tildelende og de hindrende (man kan for den sags skyld godt tale om hjælpere og modstandere). Hindringen ligger således heller ikke kun i negationen af modaliteten kunne, men også på informations- og viljesplanet. Det er med andre ord væsentligt at skelne mellem subjekt-objekt-relationen som udgangspunkt for bestemmelsen af interaktionsmønsteret og som en form for det først givne (dvs. ikke-determinerede) faktum. Det sidste er en fejltagelse, der i høj grad har ideologiske implikationer. Endnu en væsentlig distinktion i forbindelse med de intervererende aktørers projekter må foretages: man kan angive den ved kategorien integrerende vs integreret. Denne dækker over spørgsmålet om, hvorvidt en given aktør udelukkende hjælper subjektet "til at" (vide, ville, kunne) respektive hindrer "i at", eller om der i dette projekt indgår et "for at" – sagt på en anden måde: om subjektets opnåelse af objektet, respektive forhindringen af subjektets opnåelse af objektet, er forudsætningen for at hjælperen (modstanderen) kan opnå et givet objekt- eller prædikatattribut. Objektet for modstanderens pro-

modstander = goal

jekt vil, hvis dette sidste er tilfældet, ofte være identisk med objektet for subjektets projekt. Særlig tilspidset bliver dette forhold, når den aktør, der søger at hindre subjektet i realiseringen af dets projekt, er i besiddelse af objektet for dette projekt, således at subjektets opnåelse af objektet er ensbetydende med et tab for modstanderen. Overgivelsen af objektet fra en aktør til subjektet kan selvfølgelig også være frivillig. I stedet for frivillig og ufrivillig overgivelse af et objekt kunne man tale om kommunikation og blokering af kommunikation — idet denne blokering giver anledning til konflikt. I øvrigt må det fastholdes, at subjektets opnåelse af objektet ikke, som Greimas synes at mene, behøver at være resultatet af en translation dvs. ensbetydende med en mangel hos en anden aktør. Opnåelsen kan være rent attributiv (som eksempel kan tages et objekt som "frihed" eller for den sags skyld objekterne vide, ville, kunne).

En speciel form for kommunikativ aktørrelation er kontrakten. Kontrakten kan siges at være en gensidigt integrerende hjælperelation mellem to aktører, idet den hjælpende eller positivt indvirkende funktion kan omfatte en, to eller alle tre modaliteter. Forholdet mellem opnåelsen af de to aktørers projekt-objekter kan være synkron manifestation (undertiden kan der være synkretisme mellem objekterne) eller diakron implikation ("hvis du henter prinsessen tilbage, skal du få hende og det halve kongerige"). Blokering af kommunikation (der, for at præcisere, er til stede uanset om modstanderen er i besiddelse af objektet eller ej), konflikten og resultatet af konflikten omfatter den narrative enhed, Greimas kalder performance. I stedet for som Greimas at angive performance-forløbet som en negation-assertion bevægelse, foretrækker jeg at beskrive det ud fra narratemet som en kommunikationsblokering, der bevirker en suspension af det oprindelige projekt. Det vil kort og godt sige, at subjektet er placeret i et kvalifikativt kompleks med et projekt om at overskride det mod et attribut. Realiseringen af dette projekt blokeres af modstanderens tilstedeværelse og aktivitet. Dette er ensbetydende med en ny situation, eller et nyt kvalifikativt kompleks (k_2 = konfrontation). Denne situation medfører et projekt hos begge aktører om at dominere modstanderen. Realiseres dette projekt hos den ene af aktørerne (Gr.: negation) er en ny situation opstået. I denne vil den dominerende aktør "genoptage" sit oprindelige projekt, som realiseres (medmindre ny modstand dukker op). Hermed er slutsituationen (k_4) i la performance til stede. Denne kan være resultatet af en ren attribution, af en translation fra den dominerede aktør til den dominerende eller fra en tredje aktør til den dominerende.

På rent pragmatisk basis kan man forestille sig andre muligheder: konflikten behøver ikke at resultere i et entydigt dominansforhold. Der kan være tale om en slags objektforrykkelse, der kan gælde den ene eller begge aktører (hvis det sidste er tilfældet, og det sker på basis af en kontrakt, er der tale om kompromis). Endvidere kan omtales det forhold, at attribut-

tet tilsyneladende opnås, mens det i en større sammenhæng ændrer betydning, undertiden til det stik modsatte af det tilsigtede.

Selv om man foretrækker at beskrive la performance som det er gjort her, kan den brug, som Greimas i den forbindelse gør af 4-terms modellen, give anledning til overvejelser med hensyn til en anden og mere generel brug af samme model. Det er tidligere sagt, at overskridelsen af et kvalifikativt kompleks kl kan betegnes som en negation af dette, altså \bar{kl} . Mere præcist er der dog tale om en negation af en enkelt evt. flere af de størrelser, der indgår i kl (kan benævnes sl). Der er dog ikke sagt særlig meget ved at benytte \bar{sl} i denne betydning, eftersom der er tale om en tom størrelse, en ren transformation fra sl til s2. Sagen er imidlertid den, at det, der på et givet niveau betegnes som ren transformation, kan specificeres til en sekvens af kvalifikative transformationer. Dette vil simpelt hen sige, at der på et givet "tidspunkt" optræder noget, som er ensbetydende med en overskridelse af sl, altså \bar{sl} , og dette noget har en semantisk status af en eller anden art. Nærmere betegnet kan sl have status som proces — d.v.s. som sememer, der betegner en negation af sl, men som ikke er ensbetydende med statueringen af s2 — eller (og her er man hinsides transformationen, men stadig inden for negationen af sl) som specifikation af den overordnede isotopi s2. Det sidste vil sige, at s2 indgår i eller forudsætter \bar{sl} , hvilket er i overensstemmelse med 4-termsmodellen. \bar{sl} kunne betegnes en specificeret negation af sl. Eftersom de semer, som statuerer s2, er den del af semmængden i \bar{sl} , der skønnes pertinent for etableringen af en overordnet isotopi, kan $\bar{sl} \div s_2$, hvis man opererer med et mobilt stilistikbegreb, placeres som stilistiske størrelser i forhold til sl og s2.

C. Prædikattildeling og procesmodeller

Tildelingen af prædikative attributter kan, ligesom det er tilfældet med objektattributter, ske på forskellig vis. Resultatet af en projektrealisering med en given aktør som subjekt kan slet og ret være tilknytning af et prædikat til dette subjekt, det kan være tilknytning af et og samme prædikat til subjektet og en eller flere andre aktører, eller udelukkende til en eller flere andre aktører (jvf. de tilfælde, hvor der i aktantmodellen ikke er synkretisme mellem subjekt og modtager) og endelig kan der være tale om den form for multisignifikans, der består i, at en projektrealisering bevirker tilknytning af forskellige prædikater til forskellige aktører⁹.

En ting er tildeling af prædikater, en anden selve prædikaternes status. Her kan man foretage en opdeling i *singulære* og *relationelle* prædikattributter¹⁰. Relationelle prædikater er sådanne, der betegner en given aktørs forhold til andre aktører (hvilket f.eks. kan noteres A (had) B) mens singulære prædikater altså ikke angiver en personel relation (eks. A (rig)) — hvilket selvfølgelig ikke betyder, at singulære prædikater ikke kan eller bør ses

i relation til andre aktørers singulære og relationelle prædikater. Man kunne selvfølgelig tale om transitive i stedet for om relationelle prædikater, ikke mindst fordi disse vel altid på de normal-syntaktiske niveauer (dybde- og overflade-) kan omskrives til verber, men da det netop ikke her drejer sig om det funktionelle eller dynamiske aspekt, kort sagt om interaktionen, ville termen være uheldig. I øvrigt bør de relationelle prædikater ikke forveksles med prædikater, som tildeles en given aktør af en eller flere andre aktører, og som kan være både singulære og relationelle.

De forskellige singulære og relationelle prædikater tilhører som bekendt forskellige paradigmer, der indgår i diverse semantiske universer eller taxonomiske felter. Visse fundamentale taxonomier forekommer særdeles hyppigt i forbindelse med de betydningsmanifestationer, man normalt kalder litteratur, og de er i almindelighed relativt lette at fastlægge. Mere problematisk bliver det imidlertid, når man forsøger at opstille procesmodeller med større eller mindre generel gyldighed. På et ret formelt plan er visse forhold desangående blevet beskrevet¹¹ (Bremond, Todorov, Greimas, Propp ikke at forglemme — og i øvrigt undertegnede i denne artikel). Når man imidlertid betragter mere nuancerede modeller, som Greimas' model over de russiske folkeeventyr og Todorovs handlingsregler på basis af "Les liaisons dangereuses", står man i det ene tilfælde over for en forhastet generalisering^{11a} og i det andet over for en temmelig ringe generel gyldighed. I begge tilfælde spiller det faktum ind, at udgangspunktet har været det antropomorfe beskrivelsesniveau. Hvis man ikke vil opstille diakrone strukturmodeller på baggrund af en induktiv bestemmelse af funktionernes indhold (og dermed gøre Propps fejltagelse om igen), men på baggrund af kvalifikative komplekser, der transformeres, må sådanne komplekser som bestemt af taxonomierne på det ikke-antropomorfe plan betragtes som en specifikation af disse — naturligvis også typologisk set. Arbejdet med transformationsregler må således bestå dels i en udbygning af de formelle aspekter (hvilke faktorer optræder i forbindelse med en transformation eller en række transformationer?) på alle beskrivelsesniveauer, dels i forsøg på udarbejdelse af mere specifikke diakrone semantiske modeller med udgangspunkt i dybdegrammatikkens taxonomier¹².

III BETYDNINGSFAS TLÆGGELSEN

Problemet om betydningsfastlæggelsen er allerede blevet berørt i det foregående. Her skal blot i al korthed to aspekter af problemet tages op: 1. "le transcodage" og 2. den litterært-semiologiske beskrivelses autonomi.

I *Sémantique Structurale* havde Greimas tilsyneladende en temmelig positivistisk opfattelse af reduktionsforholdet. Dette fremgår klart af hans

tale om simple og komplekse reduktioner, der mere end antyder, at man kan fastlægge en induktiv procedure for reduktionsprocessen, men også i forbindelse med analysen af Bernanos' romaner søger han at fastholde illusionen om en slags "køreplan" for den semantiske beskrivelse af et mikrounivers, gående ud fra de manifesterede enheder. Selv om en sådan procedure må betegnes som illusorisk, er dette ikke ensbetydende med en forkastelse af distinktionen mellem de forskellige beskrivelsesniveauer, idet der må skelnes mellem analyseprocedure og modelopstilling. Men i kravet om deduktion ved modelopstillingen ligger trods alt en, ganske vist særdeles generel procedureretningslinje. Uden at fravige forkastelsen af det atomistisk-positivistiske princip, kan man udmærket på pragmatisk vis strække sig noget længere og gøre sig visse overvejelser over, hvilke former den deduktive modelopstilling kan antage og i forlængelse heraf, eller rettere som forudsætning herfor, hvordan beskrivelsesprocessens såkaldte dialektik kan manifestere sig. De følgende bemærkninger angår dog kun forholdet mellem overfladegrammatik og dybdegrammatik.

At overfladegrammatikkens niveau hos Greimas også benævnes det antropomorfe plan siger noget om kriteriet for dets fastlæggelse. På dette plan opereres der altså med handlende elementer og deres indbyrdes forbindelser. Jo simple disse forbindelser er og jo større redundans der er i angivelsen af dem, des simple form vil "le transcodage" (kontinuitetsrelationen mellem dybde- og overfladeniveau) selvsagt være. Som ekstremt simpelt eksempel kan det antropomorfe plan tænkes statueret ved en række transformationer af singulære prædikater knyttet til én aktør som specifikationer af et fundamentalt paradigme, således at bruddet (eller transformationen) på dybdeniveauet kan registreres som en eller flere "lineære" transformationer på det antropomorfe plan. Denne form kan dog umiddelbart siges at være ret sjældent (aldrig?) forekommende i sin renhed (visse former for lyrik kan måske siges at tendere imod den). I almindelighed må man således regne med forskellige grader af mere komplekse kvalifikative strukturer, generations- og transformationsprocesser.

Undertiden er det imidlertid temmelig misvisende at knytte "le transcodage" til de *interpersonelle* relationer, idet man kan komme ud for tekster, i forbindelse med hvilke de antropocentriske transformationer skønnes lidt pertinente for etableringen af overordnede isotopier under analysen. Er dette tilfældet kan man tale om en slags bagvedliggende *récit*-struktur i forhold til den mere direkte iagttagelige antropocentriske *récit*, idet denne struktur vel at mærke ikke skal placeres på det dybdegrammatiske niveau, eftersom der opereres med aktører og aktanter. Eksempler på dette har man i Greimas' Bernanos-analyse og (i al beskedenhed) i min analyse af en enkelt Bernanos-roman, "Monsieur Ouine". Selv om man kan kritisere Greimas for, at han i den omtalte analyse overhovedet ikke beskæftiger sig med

*Min
kædet
dv
spørg
mange
niveau
skil-
en!*

de antropocentriske transformationer, er det evident, at der udover disse optræder en række delforløb (nogle af dem med stærk redundans) med ikke-personelle aktører (eau, ennui, feu etc.). Disse delforløb kan betragtes som en slags mekanismer, der ikke er knyttet til en bestemt person, men som personerne kan forholde sig til. Analytisk set er man her meget langt fra princippet om de simple og komplekse reduktioner, idet fremgangsmåden er udpræget ekstraherende. Den kan i øvrigt betragtes som en mere systematisk anvendelse af de principper, der manifesterer sig i en Jean-Pierre Richards analyse.

Valget af fremgangsmåde er selvfølgelig bestemt af, hvilke isotopier der skønnes pertinente. Et andet afgørende problem for den litterært-semiologiske beskrivelse er så, hvorledes disse isotopier skal fastlægges d.v.s. hvilke modeller, der kan eller bør bringes i anvendelse. Som tidligere nævnt har udgangspunktet for den semiologiske beskrivelse hos folk som Greimas og Todorov i alt væsentligt været den strukturelle lingvistik kategorier. Men det blev i forbindelse med den greimasianske aktantmodel anført at dette udgangspunkt kan medføre problemer i forbindelse med etableringen af generelle semiologiske modeller, såfremt man søger at begrænse sig til den sætningcentrerede lingvistik terminologiske inventar. Det forekommer åbenbart, at der til både den mere formelle beskrivelse af forholdene omkring generation og transformation i den her benyttede forstand og den konkrete benævnelse af de modsætningspar, der indgår i de kvalifikative komplekser, og ikke mindst de, der statuerer det fundamentale niveau, må skeles til modeller, der allerede er bragt i anvendelse til beskrivelse af andre sociale (sociologiske, psykologiske) forløb. I hvilken udstrækning sådanne modeller kan bringes i anvendelse og hvilke modifikationer af dem, semiologiens generalitetspostulat eventuelt indebærer, er det selvfølgelig umuligt at afgøre in abstracto, væsentligt er det blot i denne forbindelse at fastslå det misvisende i tanken om semantikens autonomi i betydningen intuitivt givet og dermed absolut gyldig betydningsfastlæggelse. Det beskrivende subjekts socialitet kan ingen løbe fra, og al tale om semantisk intuition dækker blot over en form for common sense d.v.s. den ureflekterede socialitets betydningsformationer og værdisystemer.

IV VÆRKET SOM PRÆDIKAT

Det foregående er skrevet ud fra den forudsætning at man kan operere med det litterære værk som en nogenlunde fast afgrænset entitet. Dette stemmer udmærket overens med de materielle former (bogformen), i hvilke det litterære værk bliver præsenteret for brugeren, og, mere væsentligt, det stemmer overens med det kapitalistiske samfunds epistem, hvor socia-

le relationers karakteristika bliver tingskarakteristika (jvf. Marx' varefetichismebegreb). En sådan holdning er helt givet en funktion af det. Derri-da benævner den transcendentale metafysik, den er meget explicit til stede i Greimas' tale om det litterære værk som et semantisk mikrounivers, i Todorovs tale om litteraritet og er sågar ikke helt fri for at optræde i en nyhegeliansk udgave hos en såkaldt "genetisk strukturalist" som Goldmann i hans homologi-begreb. I den borgerlige litteraturopfattelse er billedet af det litterære værks absolutte status som regel knyttet til billedet af forfatterindividet som absolut entitet. Forfatter-værk relationen bliver dermed en subjekt – prædikat relation, hvis etablering ligger hen i det uvisse (den skabende evne). Hvis begrebet semiologi skal tages alvorligt og ikke blot benyttes til at betegne en særlig form for analyse af litterære værker, må det være ensbetydende med en nedbrydning af sådanne mystifikationer og en konsekvent intertekstuel betragtningsmåde, hvis udgangspunkt er betydningens (herunder beskrivelsens) socialitet. Skønt denne artikel i vid udstrækning stadig er bundet af det traditionelle litteraturbetragtning kan den dog forstås som et skridt i retning af en mere relevant måde at tale på, eller sagt på en anden måde: som en tekst, der er skrevet med en mere eller mindre klar bevidsthed om, at der er tale om et "som om". Uden et sådant "som om" kommer man ingen vegne, hvilket på den anden side ikke skal opfattes som om der var tale om en teleologisk endelighed i sådanne bestræbelser. Der er ikke tale om jagten på det absolut gyldige afsluttede system, men tværtimod om nedbrydningen af tanken om et sådant.

Ralf Pittelkow

NOTER:

- 1 Denne opdeling kan udbygges og nuanceres, men det afgørende spørgsmål, om den i sit udgangspunkt er relevant som måde at tale på, forekommer mig endnu ikke afklaret.
- 2 Hvis Greimas analyse af Bernanos' romaner holder stik, er der her et eksempel på en sådan empirisk fastlagt algorithm dialectique. Jeg mener imidlertid (i en artikel, der kommer i Revue Romane) at have påvist, at den er delvis ugyldig med hensyn til "Monsieur Qui-ne".
- 3 Ordet konnotation, der faktisk ikke er synderlig præcist, er brugt i mangel af bedre. Der er tale om en eller anden form for overordnet klassestatistisk status, men dennes tilvejebringelse ligger hyppigt hen i det uvisse.

- 4 Ordet projekt i denne anvendelse er hentet hos Sartre, der i øvrigt har været inspirationskilde til nogle af de synspunkter, der figurerer i det følgende (det drejer sig om afsnittet "Questions de méthode" i "Critique de la raison dialectique").
- 5 Der må naturligvis også regnes med ikke-projekterede transformationer.
- 6 Som det ses bruger jeg begreberne pouvoir og savoir i en noget anden betydning end hos Greimas.
- 7 Her er et eksempel på fuldstændigt sammenfald af Greimas' og mine betragtninger.
- 8 Dette aspekt er naturligvis kun ekstra-tekstuel i en snæver betydning af ordet tekst.
- 9 Begrebet multisignifikans dækker også over det fænomen, at et objektattribut har visse prædikative implikationer, som kan være tilknyttet en enkelt eller flere forskellige aktører.
- 10 Det gælder for disse begreber som for flere andre i denne artikel, at de, hvad det rent terminologiske angår, kun skal betragtes som forslag, som det vil være rimeligt at annullere, såfremt der allerede findes andre, evt. mere dækkende betegnelser for de samme fænomener.
- 11 Spørgsmålet om graden af formalitet er vel simpelt hen et spørgsmål om graden af semisk kompleksitet.
- 11a Denne bedømmelse har jeg fra Viggo Røder, der har foretaget omfattende (endnu ikke offentliggjorte) analyser af danske folkeeventyr. Selv om der altså er tale om danske eventyr, kan de betragtes som en væsentlig indikator for Greimas-modellens manglende gyldighed.
- 12 Jvf. en Goldmanns tanke om en "typologie des visions du monde".

Per Aage Brandt

Tekstens teori

OVERSIGT:

- 1 Tekstens teori er dialektisk.
 - 1.1 Teksten i lingvistik og filologi.
 - 1.2 Teksten og idealismen.
 - 1.2.1 De naturlige sprogs semiotik. Den russiske lingvistik.
 - 1.2.2 Litteraturens semiotik. Den franske poetik.
 - 1.3 Tekstens teori skal være kritisk formaliserende.
 - 2 Teksten er praksis' konkrete væremåde.
 - 2.1 Metafysikken som restriktion på en permissiv grundstruktur.
 - 2.1.1 Betydningens grundstruktur og skrivefladen.
 - 2.1.2 Antropologien og grundstrukturen.
 - 2.1.3 Økonomien og grundstrukturen.
 - 2.1.4 Retten og grundstrukturen.
 - 2.1.5 Erkendelse og grundstruktur.
 - 2.1.6 Den semiologiske videnskabelighed set i glossematikken.
 - 2.1.7 Teo-logi.
 - 2.1.8 Transformation og transsubstantiation.
 - 2.2 Rekursiviteten i grundstrukturen.
 - 2.2.1 Tegnets rekursivitet. Metasprog.
 - 2.2.2 Tekstens rekursivitet.
 - 2.3 Skrift, repræsentation.
 - 2.4 Historie, præsentation.
 - 2.5 Tekstualitetens generator. Stratificeringen.
 - 3 Politisk / apolitisk tekst vs "poesi".
 - 4 Ideologi / videnskab vs tekstens teori.